

УДК 37(092)(477)Чепіга

Деревянко Тетяна Михайлівна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3980-7584>,

молодша наукова співробітниця,

відділ педагогічного джерелознавства та біографістики,

Державна науково-педагогічна бібліотека України

імені В. О. Сухомлинського,

Київ, Україна

e-mail: t.derevyanko@ukr.net

БІОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГА ЯКОВА ЧЕПІГИ (ЗЕЛЕНКЕВИЧА) В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Висвітлено репрезентацію життєпису українського педагога Якова Чепіги (Зеленкевича) та його доробку в освітньо-науковому просторі України.

Ключові слова: педагогічна біографіка, національна школа, освітньо-науковий простір, електронний ресурс, онлайн-проекти.

Вивчення історії української освіти, педагогічної думки крізь призму життя й діяльності освітян для осмислення, перепрочитання, а можливо, і повернення із забуття їхніх життєписів і напрацювань не втрачає своєї актуальності. Навпаки, з кожним роком підсилюється вагомість цього завдання в освітньо-науковому просторі України. Одним із таких діячів є Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) — педагог, психолог, активний учасник руху за створення національної школи, 150-річний ювілей якого освітянська й наукова спільнота відзначила 25 травня цього року.

За своє не таке й довге життя (63 роки) педагогу чимало вдалося зробити. Він залишив по собі понад 150 праць, серед яких підручники для початкової школи, освіти дорослих, посібники для вчителів, книжки для дошкільних закладів і дитячих бібліотек, а також численні статті, присвячені проблемам педології, теорії виховання й навчання, історії освіти тощо [1; 2,

с. 1]. Крім того, Яків Феофанович є автором «Проекту української школи» (1913), який став своєрідним підсумком багаторічних роздумів і напрацювань ученого щодо започаткування національної школи на теренах України. Однак багатогранна діяльність і цінний науково-педагогічний доробок цього репресованого тоталітарною системою СРСР освітянина на довгі роки була несправедливо забута й відкинута. Як зазначає Л. Березівська, першу спробу проаналізувати внесок Я. Чепіги в розвиток початкової освіти зробила ще в 1967 р. Г. Савицька в публікації «Я. Чепіга — невтомний борець за початкову освіту на Україні (1875–1938)» [7, с. 7], але, на жаль, на цьому й усе. І лише з проголошенням незалежності України ім'я педагога почало повертатися в освітньо-науковий простір.

За цей час з'явилися ґрунтовні розвідки українських учених, які різноаспектно підходили до дослідження багатої, а головне, актуальної й сьогодні, спадщини Якова Феофановича. Так його творчість аналізували у своїх працях Л. Березівська, С. Болтівець, В. Демчук, І. Зайченко, Ж. Ільченко, М. Прищак, І. Руснак, О. Сухомлинська, С. Яворська, С. Якименко й ін. В Україні захищено три кандидатські (Л. Ніколенко (2000); О. Щербакова (2009); Н. Кравчун (2016)) і одну докторську (Н. Богданець-Білоskalенко (2015)) дисертації, у яких розкрито педагогічну, організаційно-методичну й просвітницьку діяльність цього освітянина.

2006 року світ побачив навчальний посібник «Чепіга (Зеленкевич) Я. Ф. Вибрані педагогічні твори», підготовлений Л. Березівською. Його значення важко переоцінити, адже більшість текстів, представлених у виданні, надруковано вперше й саме завдяки їм можна простежити еволюцію поглядів ученого на важливі проблеми теорії й практики навчання й виховання молодого покоління [6]. Варто зазначити, що окремі праці педагога оприлюднено й у таких хрестоматіях, як «Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX — XX ст.)» (2003) [3], «Педагогічний дискурс про реформування загальної середньої освіти в Україні (XX — початок XXI ст.)» (2024) [4].

У цьому контексті не можна не згадати й про упорядкований співробітниками Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі — ДНПБ) біобібліографічний покажчик «Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) — видатний педагог, психолог, громадський діяч» (2013). У ньому комплексно й системно представлено бібліографію праць педагога, а також досліджень, присвячених його життю й діяльності, за понад 100 років — з 1909 р. до 2013 р. [7].

Вагомим засобом поширення й популяризації як біографічних відомостей, так і напрацювань Якова Чепіги серед широких кіл громадськості є електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Педагоги України та світу» ДНПБ. Він містить однойменну сторінку, присвячену діячеві, яка постійно оновлюється й доповнюється, зокрема, і цього річ — до його ювілею. Сторінка має сталу структуру: біографія; бібліографія праць Я. Ф. Чепіги; бібліографія праць про життя й діяльність Я. Ф. Чепіги; повнотекстові документи; фотогалерея; ушанування пам'яті; список використаних джерел [5]. Усі матеріали ресурсу знаходяться у відкритому доступі, а отже, цінність і зручність користування зібраними в одному місці різноаспектними відомостями є беззаперечною.

Постать ученого представлено й у кількох онлайн-проектах бібліотеки: «Ми стоїмо на плечах наших попередників: Видатні педагоги ювіляри» (<https://tinyurl.com/43cteje>), «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!» (<https://tinyurl.com/58xza9az>), «Педагоги України про національно-патріотичне виховання» (<https://tinyurl.com/5hcznfte>), «Педагоги про українську мову» (<https://tinyurl.com/3wkzszvj>). У межах цих проєктів, що функціонують у Facebook, презентується лаконічна інформація про Якова Чепігу, подається його портрет, а також надаються для ознайомлення повнотекстові праці педагога, як-от: «Самовиховання вчителя», «Народний учитель і національне питання», або ж влучні цитати, зокрема щодо національно-патріотичного виховання молоді, важливості рідної мови для повноцінного розвитку народу тощо.

Отже, ім'я талановитого педагога, психолога й громадського діяча, одного з розробників важливих документів про школу й організацію освіти в Україні в першій третині ХХ ст., однак репресованого радянською владою, після багатьох років забуття справедливо повернулося в освітньо-науковий простір. Його життя й багатогранна діяльність стали об'єктом дослідження сучасних українських учених, науково-педагогічна спадщина всіляко популяризується, зокрема, через різноманітні цифрові засоби, завдяки чому про Якова Феофановича Чепігу (Зеленкевича) сьогодні відомо не лише вузьким колам науковців, а й широкій громадськості, усім тим, хто небайдужий до історії української освіти та її розвитку в незалежній Україні.

1. Березівська Л. Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич). *Енциклопедія освіти*. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ, 2021. С. 1104–1105.

2. Березівська Л. Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) про національне виховання дітей та молоді. *Національна школа Якова Чепіги* : зб. матеріалів пед. читань, 30 квітня 2020 р. Миколаїв. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2020. URL: <https://docs.google.com/document/d/1r9FEfOsfcRiNl9mJEg2P0NHgaJdNYytCf7hLxfqeyZzY/edit?tab=t.0>

3. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ — ХХ ст.) : хрестоматія. Київ : Науковий світ, 2003. 418 с.

4. Педагогічний дискурс про реформування загальної середньої освіти в Україні (ХХ — початок ХХІІІ ст.) : хрестоматія. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 591 с.

5. Чепіга (Зеленкевич) Яків Феофанович : сторінка електрон. інформ.-бібліогр. ресурсу «Педагоги України та світу». *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. вебсайт. Київ, 2025. URL: <https://dnppb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/chepiha-ya-f/>

6. Чепіга Я. Ф. Вибрані педагогічні твори : навч. посіб. Ін-т педагогіки АПН України. Харків : «ОВС», 2006. 328 с.

7. Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) — видатний педагог, психолог, громадський діяч : біобібліогр. покажч. Київ : Нілан-ЛТД, 2013. 135, [8] с. (Сер. «Видатні педагоги світу» ; вип. 9).

UDC 37(092)(477)Chepiha

Tetiana Derevianko,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3980-7584>,

Junior Researcher,

Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics,

V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational

Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: t.derevyanko@ukr.net

**BIOGRAPHY OF THE UKRAINIAN EDUCATOR
YAKIV CHEPIHA (ZELENKEVYCH) IN THE
EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC SPACE
(TO THE 150TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH)**

The representation of the biography of the Ukrainian teacher Yakov Chepiga (Zelenkevych) and his achievements in the educational and scientific space of Ukraine is highlighted.

Keywords: pedagogical biography, national school, educational and scientific space, electronic resource, online projects.

УДК 821.161.2'06.09:323.28(477):070.42(092)(=161.2:71)

Яблонський Максим Романович,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9822-3920>,

кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент,

доцент кафедри соціальних комунікацій,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

Луцьк, Україна

e-mail: max.yablonsky@gmail.com